

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА“

за придобиване на научната степен „Доктор на науките“
област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1.2 Педагогика(Предучилищна педагогика)

Автор: доц. д-р Розалина Пламенова Енгелс-Критидис

Факултет по науки за образованието и изкуствата

СУ „Св. Климент Охридски“

Катедра „Предучилищна и медийна педагогика“

1. Структурни параметри на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 312 страници и се състои от увод, пет глави, заключение, изводи и препоръки, библиография и приложения. В текста са включени 14 таблици, 47 фигури и 56 снимки. Литературата включва 190 заглавия, от които 140 на кирилица и 50 на латиница. Тя е в актуален качествен обем, защото представя в определящата си част монографии.

В структурен план, дисертацията съдържа всички необходими компоненти за оценката ѝ:

- Актуалност на проблема, понятийна обосновка и цел на дисертацията, представени в увода;

- Аналитична интерпретация на проблемната област от гледна точка на психологическите, историческите и нормативните аспекти на индивидуализацията и диференциацията в образоването, както и образователните перспективи за усвояване на познание и социален опит в детството;

- Целеви, предметни, обектни и хипотетични параметри, методическа обосновка, критерии и показатели за психолого-педагогическо изследване на резултатите от процеса на индивидуализацията и диференциацията на педагогическото взаимодействие в детската градина. Проучването е реализирано в пет етапа, като три от тях представят констатиращите, концептуалните и експерименталните проекции на изследването, а два са свързани с анализа на резултатите и обучението на целеви групи в реализацията на разработените и експериментирани от автора образователни технологии;

- Резултативни и аналитични параметри на психолого-педагогическото изследване на ориентациите на респондентите;

- Вариативно-динамичен образователен модел за позитивна индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина.

2. Данни за автореферата и публикациите

- Авторефератът е коректно поднесен и съответства на структурата и съдържанието на дисертацията.

- Публикациите по темата на дисертацията са свързани с нея и имат научна стойност.

- Налице е коректност на библиографските цитирания.

3. Нормативна уредба

Във връзка с нормативната уредба, свързана със „Закон за

научните степени и звания“, „Закон за развитие на академичния състав в Република България“ и „Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България“ са спазени всички изисквания и няма допуснати нарушения:

- Дисертационният труд не повтаря темата и съдържанието на представения за придобиване на образователната и научна степен "доктор";

- В трудът няма плагиатство, налице е оригиналност на дисертацията и тя не нарушава авторските права, и правата на интелектуална собственост на никого;

- Справката за наукометричните показатели, свързани с научната и публикационната дейност на кандидата, сочи че доцент доктор Розалина Енгелс отговаря на изискванията за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

4. Съдържателни параметри на дисертационния труд

В **увода** авторът представя актуалността на проблема, а именно, осигуряването на емоционалното благополучие на детето и стимулирането на неговата активност чрез създаването на условия и възможности за ефективно педагогическо взаимодействие, в контекста на индивидуализация и диференциация на образователния процес, насочени към стимулирането на преживяванията и усвояване на личностно значим детски опит.

За мен е напълно логично още в тази част на дисертацията дефинирането на понятията „индивидуализация“ и „диференциация“, както и извеждането на целта на дисертационния труд: разкриване в теоретичен и практико-приложен план ролята на индивидуализацията и диференциацията на педагогическото взаимодействие в детската градина.

ГЛАВА ПЪРВА, „Индивидуализацията и диференциацията в

образованието: психологически, исторически и нормативни аспекти“
съдържа седем параграфа:

В параграфа *„Понятието индивидуалност в психологията“* авторът представя възгледите на психолози и педагози относно личностните параметри на индивидуалността като генетичен и социален феномен;

- Параграфът *„Уникалността на детето и неговият личностен потенциал“* конкретизира глобалната визия на индивидуалността в контекста на възрастовите параметри на развитието в детството, върху които оказват влияние широка гама от фактори на развитието за социализацията и появата на *„Аз-концепцията“*;

- Следващите параграфи на Глава Първа акцентират върху актуалността на образованието за стимулиране на индивидуалните различия в историко-педагогически и съвременен контекст, като визията на автора е поставена върху необходимостта от целесъобразно прилагане в образователния процес на индивидуализацията и диференциацията в педагогическото взаимодействие.

В тази връзка, в ГЛАВА ПЪРВА са налице следните позитивни акценти:

- Наличие на аналитичен подход към описаните феномени, в контекста на последователната им градация като психологически, исторически и нормативни аспекти;

- Наличие на педагогическа интерпретация на индивидуализацията и диференциацията в образователния процес не само в теоретичен, а и в практико-технологичен план.

ГЛАВА ВТОРА, “Образователни перспективи на ученето чрез преживяване и личностно значим детски опит в контекста на индивидуализацията и диференциацията на педагогическото взаимодействие“ съдържа седем параграфа:

- В първия, *„Учене чрез преживяване и личностно значим детски*

опит“, доцент Енгелс представя ролята на ученето чрез правене и в този контекст, педагогически технологии за стимулиране на образователния процес в детската градина, при отчитане от педагога на индивидуалните особености и потребности на всяко дете.

- В следващите параграфи е налице последователна визия относно целите за стимулиране на преживяванията и преобразуване на опита на детето на концептуално и нормативно равнище в българското предучилищно образование. В конкретика, авторът представя възможностите на педагогическата ситуация в образователния процес в детската градина като: провокирана от учителя; иницириано от децата пространство за учене чрез преживяване и личностно значим детски опит в игрите и самостоятелните дейности.

В ГЛАВА ВТОРА са налице следните позитивни акценти:

- Задълбочени познания на автора по интерпретираната проблематика;

- Детайлизиран анализ на възможностите на организационните форми за образователен процес в детската градина за провокиране на индивидуалността на всяко дете, емоционална интелигентност и образователен напредък.

В ГЛАВА ТРЕТА, „Психолого-педагогическо изследване на ефекта от засилената индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина“, са представени четири параграфа:

- В *първите три параграфа* авторът ни представя глобалната експериментална визия на изследването, свързана със значимостта на индивидуализацията и диференциацията на педагогическото взаимодействие в образователния процес в детската градина за стимулиране на детската индивидуалност чрез вариативно-динамичен модел.

В тази насока, задачите на изследването са свързани както с теоретичните аспекти на проблематиката, така и с образователната перспектива на целите за стимулиране на преживяванията и целите за преобразуване на опита чрез адекватен диагностичен експериментариум в констатиращ и формиращ план.

От тази гледна точка, хипотетичните насоки визират възможностите на индивидуализацията и диференциацията на образователния процес за стимулиране на индивидуалността на всяко дете като възрастова динамика и сексуална диференциация, степента на благополучие на отделните деца и техния индивидуален образователен напредък. Обект на анализ и оценка са и нагласите на педагогическите специалисти относно индивидуализацията и диференциацията в педагогическото взаимодействие в практико-приложен аспект.

В съответствие с посочените акценти, авторът представя система от критерии и показатели за психолого-педагогическо изследване, ориентирани към детето, учителя и директора, помощник-директора и главния учител на детската градина.

Четвъртият параграф представя етапите на изследване, методиката и респондентите в обобщен и конкретен варианти с достатъчен обем участници, фази, етапи и инструментариум.

В ГЛАВА ТРЕТА са налице следните позитивни акценти:

- Ясна визуална стилистика на психолого-педагогическото изследване;

- Детайлизирана конкретика на динамиката на изследването чрез адекватна методика, включваща както субективна, така и обективна диагностика на проучваните феномени;

- Точно изразена взаимовръзка между констатиращите и формиращите проекции на изследването.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА, „Анализ на резултатите от психолого-

педагогическото изследване“ представя неговите констатиращи параметри, свързани с влиянието на засилената индивидуализация и диференциация върху образователния напредък на децата като възрастова динамика, сексуална диференциация и индивидуални профили, емоционално благополучие, готовност за училище, активност на за участие в образователния процес.

Налице е и анализ на експертни мнения на детски учители, студенти и управленски кадри в системата на предучилищното образование.

В тази глава са налице следните **позитивни акценти**:

- Детайлна статистическа обработка на данните, подкрепена с таблици и диаграми;
- Много добра аналитична култура в интерпретация на резултатите;
- Наличие на индивидуални профили на деца, даващи възможност за характеристика на процесите на индивидуализация и диференциация;
- Ясно изразена взаимовръзка между отделните параметри на констатиращия експеримент.

ГЛАВА ПЕТА, „Вариативно-динамичен модел за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина“ представя визията на автора за формиращите проекции на изследването чрез концептуален модел за стимулиране на детската индивидуалност. Той е добре структуриран като цел, понятиен апарат, ключови предпоставки и конкретика, свързана с: активното прилагане на ученето чрез преживяване и личностно значим детски опит; насърчаване на активността и откривателския дух чрез отчитане на индивидуалните детски интереси; стимулиране на личната детска инициатива и детския избор; търсене на градивна проекция на индивидуалните детски заложби, особености, способности, умения,

интереси и потребности.

От тази гледна точка в модела са налице и акценти, насочени към работата на педагогическите специалисти: планиране на образователния процес и подбор на образователното съдържание; зачитане на ценността и самочувствието на всички деца в групата; взаимовръзка между индивидуалните особености и екипната работа в групата; взаимодействие със семейството.

Моделът е детайлизиран и по отношение на неговите вариативно-динамични, емпирично-проучвателни, професионално-педагогически, предметно-пространствени, нормативно-управленски и технологични измерения.

В този контекст, той съдържа и практико-приложни акценти като педагогически експериментариум за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина: обобщаване на добрия педагогически опит; организация на процесите на групиране и прегрупиране; авторски разработени образователни технологии за индивидуализиране и диференциране на груповото педагогическо взаимодействие в детската градина в рамките на педагогическата ситуация, както и конкретни възрастови параметри на образователното съдържание.

В тази глава са налице следните **позитивни акценти**:

- Обоснован, структуриран и реализиран динамично-вариативен образователен модел за индивидуализация и диференциация на взаимодействието в детската градина;

- Актуална технологична култура на автора чрез разработения педагогически експериментариум за персонализиране на взаимодействието с всяко дете чрез алтернативни възможности;

- Адекватна връзка между констатиращите и формиращите проекции на психолого-педагогическия експеримент.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО, ИЗВОДИТЕ И ПРЕПОРЪКИТЕ обобщават постиженията на разработката, доказват актуалността ѝ и са отправна точка за размисли относно унификацията на образователния процес в детската градина в контекста на продуциране на еднотипни деца, без отчитане и стимулиране на тяхната индивидуалност. Казано по друг начин, на глобално теоретично равнище този проблем не е нов за педагогиката, въпросът е как той да се проектира и реализира в практико-приложен план?

5. Критични бележки, въпроси и препоръки

- Нямам критични бележки и препоръки към дисертацията и нейния автор.

- **Въпрос:** Как апробираният модел може да се приложи в образователното съдържание на различните програмни системи, започвайки още от нормативната регламентация на предучилищното образование?

6. Основни приноси на дисертационния труд

Приемам и се съгласявам с основните приноси на дисертацията, посочени от доц. Розалина Енгелс.

В резюме, посочвам авторски приноси:

1. Налице е авторска понятийна обосновка на проблемната област и актуалността в стимулирането на индивидуализацията и диференциацията на образователния процес в системата на предучилищното образование;

2. Изведена е нова функция на педагогическата ситуация като възможност за индивидуален подход към възрастовите характеристики и сексуалната диференциация на всяко дете чрез ключовата роля на учителя и диференциацията на образователното съдържание;

3. Налице е детайлизирана система от критерии и показатели за психолого-педагогическо констативно изследване на проблемната област;

4. Разработеният и апробиран авторски вариативно-динамичен модел за индивидуализация и диференциация на педагогическото взаимодействие в детската градина е надеждна технология за оптимизиране на системата на предучилищното образование;

5. Наличието на описаните в констатиращ и формиращ аспект индивидуални профили е типологична база за индивидуализация и диференциация на общуването и образователния процес като възрастова и сексуална диференциация.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ, посочените позитивни акценти и приноси моменти ми дават основание да дам **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** на дисертационния труд и да предложа с убеденост на научното жури **ДА ПРИСЪДИ НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“** в област на висше образование **1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика(Предучилищна педагогика),** на Розалина Пламенова Енгелс-Критидис, **ЗАЩОТО ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД СЪДЪРЖА ТЕОРЕТИЧНИ ОБОБЩЕНИЯ И РЕШЕНИЯ НА БАЗОВИ НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРОБЛЕМИ.**

София
16.01.2020

Рецензент:

.....

/проф. дн Радослав Пенев/